

Egy másik István a szomszédból

*Sztrizs István (1874–1922) oltárépítő-mester munkásságának
rövid áttekintése*

Az egykori Országos Műemlékvédelmi Hivatal tervtára hiánypótló anyagra tett szert, amikor Bardoly István gyűjteményi osztályvezetősége idején, egy antikvárium vásárlás során több mint harminc darab századfordulós oltártervvel gyarapodott az állománya. Kisvártatva ez az együttes tovább bővült: 2014 októberében Pista az a jó hírrel fogadott bennünket, hogy Sztrizs István¹ oltárépítő-mester unokája, Sztrizs Árpád a gyűjteménynek ajándékozna huszonöt darab tervrajzot. Az azonban csak a későbbi kutatás során derült ki, hogy az ünnepelt számára oly kedves Rákosliget római katolikus templomának egykori főoltára is a mester műhelyéből került ki. Illőnek gondoltuk hát egy adatközlő jellegű – a későbbi kutatást megalapozandó – szöveg közlését e témában, amelyben egyszersmind megkísérelnénk az életmű és recepciója tudománytörténeti helyének meghatározását is.

Sztrizs István (1. kép) 1874. augusztus 14-én született a Pöstyénhez közeli Alsókorompán (Dolná Krupá, Szlovákia).² Két testvére, Sztrizs János és Sztrizs József közül utóbbi még az 1800-as évek végén a Pest megyei

Isaszegre költözött, ahol egyházi pályára állt (1904-től esperes-plébános volt).³ A család beszámolója szerint ő hívta a településre öccsét, Istvánt, aki már a Felvidéken is aktívan foglalkozott fafaragással. 1890–1911 között külföldi tanulmányutakat tett:⁴ Velencében, Münchenben és Ausztriában is járt. Isaszegen pedig 1894-ben oltárépítő műhelyt alapított. Erről tanúskodik a család tulajdonában lévő, e műhely tevékenységét népszerűsítő dokumentum (2. kép), amely az alábbi szöveget tartalmazza: „Sztrizs István iparművész-oltárépítő templomberendezés intézete. Isaszeg – Bpest mellett. Minden stílusban készítek művészi kivitelű oltárokat, ikonosztázokat, lourdi barlangokat,⁵ szentsírokat, keresztelő kutakat⁶ és szószékeket, szent szobrokat fából és terrakottából, kejkéket, szentségszobrokat stb. Templomi kutakat, arany és selyem hímzéseket stb. A munka megtekintése, felvétel céljából saját költségemen utazom. Alapítva 1894, Isaszeg.” A Templom utca 64. szám alatt működő műhelyhez – amely öt-hat fő számára biztosított munkát – külön rajzoló- és aranyozóhelyiség tartozott.⁷ Sztrizs a liturgikus berendezési

1 Egyes forrásokban Sztrizs, Strizs vagy Strizs István.

2 A mester leszármazottjainak beszámolóin alapuló életrajzi adatokat Szmolicza József, az Isaszegi Falumúzeum gyűjteménykezelőjének publikálatlan kéziratából vettük át. A dokumentáció rendelkezésünkre bocsátásáért köszönettel tartozunk Sztrizs Árpádnak.

3 http://mtdportal.extra.hu/ADATBANK/A_MAGYAR_TARSADALOM_LEXIKONJA/MTL_S.pdf (letöltve: 2019. 03. 28.); lásd továbbá Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ (a továbbiakban: MÉM MDK), Tudományos Irattár, MOB iratok 1936/276.

4 VARGA Kálmán: *Nagyboldogasszony Bazilika, Máriabesnyő (1759–2000)*. Budapest, METEM–Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, 2011. 162.

5 Templomokban vagy templomkertben, olykor temetőben kialakított, barlangszerű hely, a Lourdes-i Boldogasszony szobrával. Az

első lourdes-i barlangot XIII. Leó pápa (1878–1903) alakíttatta ki a Vatikán kertjében. A magyarországi művészetben azonban gyakrabban az oltármenzán történő megjelenése, lásd Oberbauer A. utóda oltárépítő vállalata: *Ismeretlen oltár tervrajza*. Színezett tollrajz. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. R 83017. Művészettörténeti szempontból e típus az egyház általi megbízások kommersziálisabb válfajára szolgáltat példát, melyhez legutóbb: MAROSI Ernő: Egyházi megbízók a műemlékvédelemben. In: *Átalakulások. A liturgikus terek és a műemléki érték*. Szerk. BARDOLY István–HARIS Andrea. Budapest, Régi Épületek Kutatóinak Egyesülete, 2019. 12.

6 Sztrizs István: *Ismeretlen keresztelőkút tervrajza*. Tollrajz. Isaszeg, é. n. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. R 83018. A mester egyéb liturgikus berendezési tárgyakról készített terveit is ismerjük: Sztrizs István: *Ismeretlen neogótikus gyóntatófülke tervrajza*. Színezett tollrajz. Isaszeg, é. n. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. R 83019.

7 VARGA 2011 (ld. 4. j.). 162.

1. Sztrizs István
Fekete-fehér fényképfelvétel, é. n.
A Sztrizs család tulajdona

tárgyak mellett különféle profán bútorok és egyéb iparművészeti darabok elkészítésére is kapott megbízást. Kiemelendő egy, a család tulajdonában lévő, fenyőfa alapon diófa borítással, továbbá dúsan faragott tömör diófa részekkel és gránitkövel ellátott, esztergált, historizáló stílusú tálalószekrény. Ám az életmű jelentősebb

hányadát az oltárok teszik ki, melyeket (fő- és mellékoltárokat egyaránt) a legtöbb esetben a Váci Püspökség megbízásából az egyházmegye területén fekvő templomok számára tervezte.⁸ Nem tudhatjuk, pontosan mekkora szerepet játszott ebben bátyja, Sztrizs József személye, ám okkal feltételezhetjük, hogy az isaszegi esperes-plébános által számottevő egyházi kapcsolat épülhetett ki a mester számára.

Isaszegen a román kori rotunda 15. századbeli bővítéseként épült, majd a 18. században barokkizált római katolikus templom új oltárát 1905. március 19-én szentelte fel Jelek Vince újpesti plébános. A hívek közadakozásából megrendelt *tabernákulum* annyira megnyerte a helyi közösség tetszését, hogy további gyűjtést kezdeményeztek „a mellékoltárra a Lurdi szoborral, az alsó részében pedig az Úr koporsójával. Ezek még ebben az évben elkészültek és megáldattak”.⁹ S bár a *Historia Domus* nem említi a fő- és a mellékoltár tervezőjét, nehéz elképzelni, hogy nem a településen immár több mint tíz éve műhelyt üzemeltető, többek közt „lourdi barlangokat” készítő Sztrizs Istvánt bízták volna meg e munka elvégzésével.

Az isaszegi templom egykori¹⁰ főoltárának két vizuális forrását ismerjük: egy 1914. március 4-én dátumozott fekete-fehér képeslapot,¹¹ valamint egy archív fényképet.¹² (Előbbin, a szószék és a keresztelőkút mellett, a mellékoltár is látható.) Ami a főoltárt illeti: mindkét dokumentum ugyanazt az összképet tárja elénk. A poligonális záródású, középkori szentély záradékfala előtt szabadon álló, lépcsőzetes lábazattal rendelkező, oltárterítővel letakart menzán egy alacsony, háromrészes tabernákulum foglalt helyet. Központi elemét egy háromszögű timpanon által koronázott, architektonikus kialakítású, Jézus Szíve¹³-ábrázolással díszített szentségház alkotja, melynek két oldalán egy-egy térdeplő, befelé forduló angyal látható. Az oltárasztal mögött a keleti falon felül félköríves záródású oltárfestmény függ, amely Tours-i Szent Márton és a koldus történetét ábrázolja.

8 Sztrizs István munkássága arra a korszakra esik, amikor tudatos és határozott törekvések irányultak a külföldi műipar magyarországi térnyerésének visszaszorítására. Ehhez (Foerk Ernőnek az *Egyházi Műiparban* megjelent ún. „cselekvési programterve” kapcsán) lásd TERDİK Szilveszter: „Kitűnő munka, kiváló versenyképesség és nagybanitermelés.” Réta és Benedek egyházi műiparintézete. *Fons*, 14. 2008. 336.

9 Váci Püspöki és Káptalani Levéltár (a továbbiakban: VPKL), *Historia Domus*, Isaszegi római katolikus plébánia iratai.

10 Említés szintjén a templom barokk oltárát is ismerjük. *Pest megye műemlékei*, I. Szerk. DERCSÉNYI Dezső. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958. 437. „1715-ben három oltárát említi a canonica visitatio: Immaculata, Fájdalmas Mária és feszület oltárképekkel. 1746-ban egyet-

len, Szent Márton tiszteletére szentelt oltáráról írnak, 1750-ben viszont még egy másikról is, amit 1772-ben Szent Ferenc tiszteletére szenteltek jelölnek.” Arányi Lajos 1876. május 2-án két darab vázlatrajzot, illetve részletesebb leírást készített a templomról, melyben nem említi annak oltárát. MÉM MDK, Tervtár, Itsz. R 13647. Közölve: BARDOLY István: A múltból – a jelennek. Arányi Lajos Pest megyei topográfiája. VI. *Műemlékvédelem*, 59. 2015. 375–377.

11 <https://gallery.hungaricana.hu/hu/OSZKKepek/16054/?list=eyJxdWVyeSI6Ijpc2FzemVnIno&img=o> (letöltve: 2019. 03. 28.)

12 MÉM MDK, Fotótár, Itsz. 2882N.

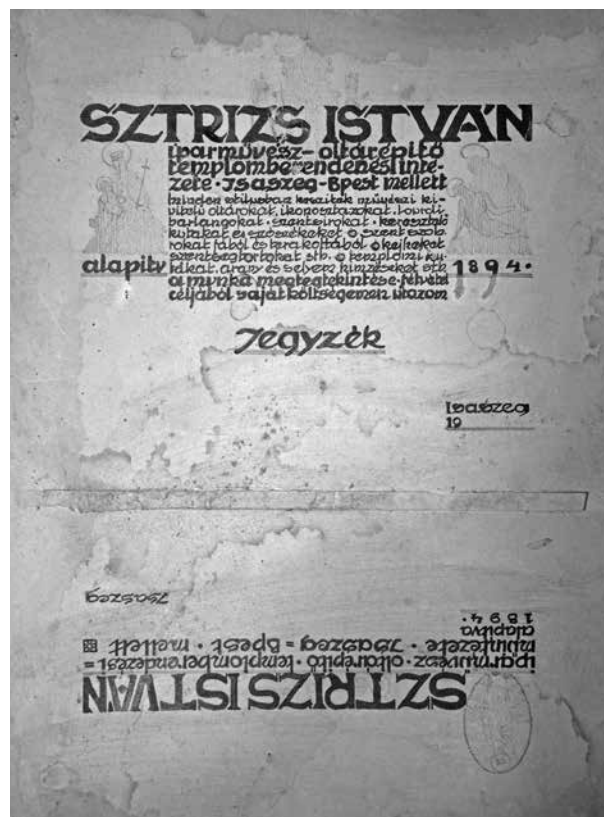
13 *Lexikon der Christlichen Ikonographie*, II. Hg. von Engelbert KIRSCH-BAUM. Rom–Freiburg–Basel–Wien, Herder Druck, 1970. 250–254.

Ez a tabernákulumtípus kifejezetten gyakran jelenik meg Sztrizs István oltártervein; általában egy kiterjedtebb struktúra részeként. Külön említést érdemel azonban egy 1:10 léptékű, a mester aláírásával ellátott, színes tervrajz (3. kép).¹⁴ A szintén háromrészes, szimmetrikus képzésű, alacsony tabernákulum ívelt, levelekkel és gyöngysorral díszített, kettős volutában végződő szegélyén a befelé forduló, térdeplő angyalok foglalnak helyet. Középrészének minden bizonnyal nyitható predelláján Jézus Szíve-ábrázolást látunk, amely fölött a korinthuszi törpeoszlopok által keretezett fülkében *monstrancia* foglal helyet. Az oltárt a gyermekeit önnön vérével tápláló pelikán¹⁵ plasztikus motívuma koronázza. Mögötته a templom keleti falára függesztendő oltárkép kontúrvonalait jelezte a mester.

A tervrajzon szereplő oltárépitmény – Sztrizs munkásságát tekintve persze korántsem meglepő módon – alapvetően neobarokk stílusú, így az természetesen nehezen hozható közvetlen összefüggésbe a fekete-fehér felvételeken látható isaszegi oltárral. Ugyanakkor nem szabad teljes mértékben elvetnünk annak lehetőségét sem, hogy e rajz adott esetben a később megvalósult állapothoz képest egy jóval korábbi, átmeneti tervváltozat is lehetett.

Jelenlegi tudásunk szerint az első olyan nagyszabású, megvalósult oltárterv, amelyet források által is Sztrizs István nevéhez köthetünk, a *máriabesnyői* Nagyboldogasszony-templom számára készült. A kegytemplom¹⁶ átfogó felújítását 1912-ben rendelték el, amely az új főoltár felállítását is magába foglalta. Ennek alapját az 1910. augusztus 10-én indított gyűjtés képezte. Ugyanakkor jelentős mértékben segítette a terv kivitelezését, hogy a hívek adományai mellett Ferenc József három-ezer koronával, míg egy magát megnevezni nem kívánó budapesti hölgy tízezer koronával támogatta annak megvalósítását.¹⁷

Sztrizs 1911–1912-ben készítette el a besnyői oltár első – jelenleg a család tulajdonát képező – tervét.¹⁸ Ezen a menzára helyezett tabernákulumot kétoldalt két-két kannelúrázott törzű korinthuszi oszlop övezi, melyek

2. A Sztrizs-műhely hirdetése, 1894
A Sztrizs család tulajdona

a felül szegmensíves záródású, gyöngysorral és volutákkal szegélyezett neobarokk stílusú oltárépitményt hordozzák. A tabernákulum fölött két álló angyal tartja azt az expresszív indafonadékot, amely a Boldogságos Szűz kegyszobrát magába foglaló trónust övezi. Efölött két további, lebegő angyal emeli a Szent Koronát, illetve a rózsakoszorút az AVE MARIA feliratú *kartus* fölé.

A mester végül jelentős változtatásokat eszközölt e tervváltozatán.¹⁹ A tabernákulum két oldalára há-

14 Sztrizs István: *Ismeretlen oltár tervrajza*. Ceruza, színezett toll. Isaszeg, é. n. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. R 83013.

15 *Lexikon der Christlichen Ikonographie*, III. Hg. von Engelbert KIRSCHBAUM. Rom–Freiburg–Basel–Wien, Herder Druck, 1971. 390–392.

16 A kapucinus templom és kolostor történetéhez lásd FLUDOROVICS Zsigmond: *Mária-Besnyő kegyhely*. Budapest, Besnyői Kapucinus R. Zárda, 1909; FARBAKY Péter–FARBAKYNÉ DEKLAVA Lilla: *Adalékok a máriabesnyői kapucinus kolostor történetéhez. Művészettörténeti Értesítő*, 60. 2011. 367–378.

17 KERÉNYINÉ BAKONYI Eszter: A kapucinusok Máriabesnyőn. In: *A má-*

riabesnyői Mária Múzeum. Szerk. G. MÉRVA Mária. Gödöllő, Gödöllői Városi Múzeum, 2009. 40.

18 VARGA 2011 (ld. 4. j.). 160.

19 A végül megvalósult, ma is látható állapotot egy 1912-es és egy 1929-es képeslap, továbbá egy fekete-fehér archív fotódokumentáció rögzíti, melyekhez lásd KERÉNYINÉ 2009 (ld. 17. j.). 40; MNM, Fényképtár, ltsz. 2002.321; MTA BTK MI, Fotótár, ltsz. 4904–4907. Lásd továbbá a megvalósult Sztrizs-terv ceruzavázlatát: Sztrizs István: *A máriabesnyői oltár tervrajza*. Ceruza. Isaszeg, 1912. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. R 83009.

3. **Sztrizs István:** Ismeretlen oltár tervrajza
Ceruza, színezett toll. Isaszeg, é. n.
Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs
Központ, Tervtár, ltsz. R 83013

rom-három tagolatlan törzsű ión oszlop került. Az oltárépítmény egyszerű, szegmensíves felső lezárását volutákkal szegélyezett, kör alakú keretbe foglalt Isten Szeme- (Szentháromság-) ábrázolással helyettesítette, melynek két oldalán egy-egy angyal foglal helyet. A kegyszobor trónusát hordó angyalok mellett Szent István és Szent László magyar királyok alakjai láthatók. A Szent Koronát és a rózsakoszorút puttók emelik

Mária plasztikus képmása fölé, felül pedig egy további angyalpár jelenik meg, akik a függönyt húzzák szét, *trompe l'œil* hatást keltve.

Az új neobarokk főoltárt 1912. augusztus 12-én áldották meg. A *Historia Domus* a mű pontos méreteit és anyagát is megadja: „Magassága 6,90 méter, szélessége 5,20 méter. Új menzája márványból, maga az oltár pedig fából van, díszesen márványozva. A tabernaculum vert ezüstsóból van, s az egész oltáron csak az ezüstözött gyertyatartók a régiak, melyeket még az alapító Gróf Grassalkovich ajándékozott. [...] A trónt két 160 centiméter magas angyal tartja [...]”²⁰

Meg kell említenünk két további főoltárt, melyek a következő évben készültek el; az egyiket nagy valószínűséggel, a másikat egész biztosan Sztrizsnek attribuíhatjuk. A Váci Egyházmegyei Főhatóság 1905. január 25-én engedélyezte, hogy a *dunakeszi* római katolikus főplébánia a temploma alapjából kamatmentesen felhasználható 8000 korona kölcsönt az épület helyreállítására fordítsa. A főoltár alapjából komolyabb összeget: 6760 koronát különítettek el erre a célra. A dunakeszi templom helyreállítási munkálatai több mint nyolc évig elhúzódtak, a felújított épületet 1913 novemberének végén áldották meg. Amint azt a *Historia Domus*-ból megtudhatjuk, a templom kegyura, a Magyar Lovas Egylet komoly anyagi áldozatot vállalt az épületbelső kifestése érdekében, míg a liturgikus felszerelés „költségeinek fedezéséhez a hívek dicséretes áldozatkészséggel járultak. A régi oltár és szószék renoválása 1800 kor. 2 új mellékoltár 2000 kor, 2 szobor (Jézus szíve és Szűz Mária szíve) 600 kor.”²¹

E szöveg „renoválást” említ a főoltár kapcsán; anélkül, hogy megnevezné a munkálatokat megtervező oltárépítő-mestert. Mindazonáltal a 6760 korona túlságosan nagy összegnek tűnik egy oltár pusztá helyreállításához. Nem is szólva arról, hogy egy korabeli forrás szerint „A főoltár Strizs István isaszegi oltárkészítő sikerült munkája. A két mellékoltár Rétai és Benedek cég²² remeke.”²³ Mivel a plébániatemplomot 1937-ben újra átépítették,²⁴ e munkálatok során pedig teljes belső berendezését kicserélték, az 1913-ban megáldott főoltárról csupán egy levelezőlap 1920-ban készült fekete-fehér fényképe („Az öreg Szent Mihály-templom

20 KERÉNYINÉ 2009 (ld. 17. j.). 40.

21 VPKL, *Historia Domus*, Dunakeszi római katolikus főplébánia iratai.

22 TERDIK 2008 (ld. 8. j.). 325–343.

23 A renovált dunakeszi templom megáldása. *Váci Közlöny*, 35. 1913. 49. sz. 3; idézi: BÁRDOSI József: A váci sajtó művészettörténeti

bibliográfiája 1873–1938 között. In: *Tanulmányok a váci múzeum múltjából*. (Váci Könyvek, 10.) Szerk. ZOMBORKA Márta–FORRÓ Katalin. Vác, Tragor Ignác Múzeum, 2007. 110.

24 MÉM MDK, Tervtár, Távlati terv, Vizsgálati anyag, Pest megye XV. (Dabas–Dunakeszi).

25 Dunakeszi, Révész István Helytörténeti Gyűjtemény, ltsz. VI/16/b.

szentélye”)²⁵ alapján alkothatunk képet. Az oltárterítővel borított menzára gyertyatartók által közrefogott, alacsony tabernákulum került. Utóbbi fölül magasodott a monumentális, tömör – és a máriabesnyői oltárnál feltétlenül egyszerűbb – struktúrájú *retábulum*, középpont Szent Mihály arkangyal félköríves záródású keretbe foglalt festményével. Utóbbi fölött levélfüzérrel övezett címerpajzs látható. A *retábulum*ot kétoldalt korinthiszi fejezettel bíró oszlopok szegélyezték, melyeket a koronapárkány fölött egy-egy váza koronázott. Volutás keretelésű, szimmetrikus oromzatának homlokoldalán – vélhetően pálcátagos szegélyű – pozitív tükörbe foglalt Isten Szeme-ábrázolás kapott helyet. A dunakeszi neobarokk főoltár alapszerkezete minden tekintetben megegyezik a mester életművében gyakran visszatérő, az örkényi és a bagi római katolikus templomban *in situ* fennmaradt megoldással. A *Vácsi Közlöny* korabeli cikkében közöltekkel megtámogatva pedig okkal emelhetjük be az oltárt Sztrizs István munkásságába.

A csépai római katolikus plébániatemplom úgyszintén 1913-ban befejezett helyreállításának részeként egy új főoltár megrendelésére is sor került. Az oltárállítás ügyét Horpátsy Mátyás, helyi polgár karolta fel, aki a plébános támogatását is megnyerte ez ügyben. Utóbbi hívta Csépára Sztrizs Istvánt, aki rövidesen meg is állapodott Horpátsyval abban, hogy az új oltárt 3500 koronáért megépíti (ebből 3000 koronát Horpátsy fizetett, 500 koronát pedig a csépai oltáralapból különítettek el e célra). 1913. február 7-én meg is kötötték a szerződést a mesterrel, amelyet a megyéspüspök 1095/1913. szám alatt jóváhagyott, illetve megerősített.²⁶

A *Historia Domus* feljegyzése szerint „A díszes főoltár, mely luczfenyőből készült, 650 cm magas, 350 cm széles, 8 szoborral és 2 relyvvel [relieffel], finoman színezve, művészi faragványokkal, gazdagon aranyozva valódi Katalin-arannyal, a tabernákulum amerikai zárral, belül fehér selyemdamaszkkal [...]”.²⁷ A menzára helyezett szentségtartó mögött horizontálisan három részből álló, lépcsőzetes felépítésű, architektonikus *retábulum* kapott helyet. Középső, félköríves, háromszögű oromzat által koronázott szoborfülkéje magasabb, mint a két oldalsó. Mindhárom oromzat tetejére törpeoszlopok által keretelt, kis méretű szoborfülkék kerültek. A központi fülkében a templom, valamint a község védőszentjének, id. Szent Jakab apostolnak

4. Órkény, római katolikus templom. Főoltár, 1914 (Kovács Gergely felvétele, 2019)

a szobra látható, jobbán Jézus Szíve-, balján Mária Szíve-faragványokkal.²⁸

A helyi közösségnek az 1913 decemberében felszentelt oltárról szóló beszámolója értékes adaléku szolgál Sztrizs István művészi munkásságának és kvalitásainak megítélése során. A *Historia Domus*ban a következőket olvashatjuk: „Mikor megláttuk a fonséges művet, elállt a szemünk-szánk és elménkben forgattuk az evangélium ígét: Szem nem látta, fül nem hallotta, az ember nem is sejtette, hogy micsoda remekmű lesz a mi templomunkban Isten dicsőségére emelve!”²⁹

26 VPKL, *Historia Domus*, Csépai római katolikus plébánia iratai.

27 VPKL, *Historia Domus*, Csépai római katolikus plébánia iratai.

28 LENGVEL Zsolt: A csépai templom története. Befejeződött a csépai

római katolikus templom külső felújítása. Üzenet. A Csépai, Szelevényi, Tiszazugi és Tiszasasi Egyházközségek Tájékoztatója, 9. 2011. 3. sz. 1–2.

29 VPKL, *Historia Domus*, Csépai római katolikus plébánia iratai.

5. Bag, római katolikus templom. Főoltár, 1918
(Kovács Gergely felvétele, 2019)

Hasonlóan lelkes fogadtatásban részesült az *örkényi* római katolikus templom főoltára (4. kép), amelyet Sánta Ferenc rendelt meg 1913 szeptemberében, háromezer korona értékben. A *Historia Domus*ba bejegyeztek néhány történetet, amelyek pontos képet festenek az örkényi közösségnek az oltár megrendelése iránt tanúsított hálájáról: „Adjon az Isten minden templomnak

ilyen fősvény embert, a ki összegyűjtött vagyonát nem pazarolja el a bűnre de Isten egyházára adja fölöslegét. [...] Egy nő a piacon találkozik a nemes lelkű adományozóval a nyakába borul könnyek között csókolja és úgy köszöni meg a remek fő oltárt.”³⁰ A retábulumot 1914. április 7-én állította fel a templomban Sztrizs István, április 26-án pedig meg is áldották azt. A menzára helyezett tabernákulum fölé emelkedő, s korinthuszi oszlopfőkre, vázákra, továbbá az Isten Szeme-ábrázolásával díszített szimmetrikus oromzatra épülő neobarokk struktúrája³¹ a dunakeszi római katolikus templom főoltára kapcsán leírt megoldással rokonítható. Az pedig a mester sokoldalúságát jelzi, hogy – vélhetően az új főoltár felállítása idején – a templom hosszházának, egyebek mellett rozettás frízeket, a Szentlélek galambját, egy eucharisztikus kelyhet és egy monstranciát, továbbá egyes álló szentek alakjait felvonultató, csehsüvegboltozati díszítőfestését is dokumentálta egy akvarellmásolat³² formájában.

Sztrizs életművén belül az eddigiek során ismertett, jellemzően neobarokk stílusú oltárokhöz képest jelentős változást hozott a *rákosligeti* római katolikus plébániatemplom lucfenyőből készült, s Borromei Szent Károlynak titulált neogótikus főoltára, melyet 1915. augusztus 15-én szenteltek fel.³³ Felépítményéről egy fekete-fehér archív fényképfelvétel³⁴ alapján alkothatunk képet. A retábulum csúcsíves keretbe foglalt középképe Széchy Gyula helyi festőművész munkája. Az oldalsó szoborfülkéket belül háromkaréjos záródású, kúszólevelekkel díszített és fiálékkal tagolt, háromszögű oromzatok koronázzák. Stíluskritikai szempontból az itt látottakhoz egészen hasonló megoldással szembesülünk a mester egy fennmaradt, színes oltártervében.³⁵ A *rákosligeti* templom első főoltárának pedig a későbbi sorsát is ismerjük: 1952-ben egy Szent István tiszteletére felszentelt oltárt helyeztek el az épületben, Sztrizs művét pedig Kesztölc községnek ajándékozták.³⁶

Az utolsó oltár, amelyet biztosan Sztrizs munkásságához köthetünk, a *bagi* római katolikus templom 1918-ban készült neobarokk főoltára (5. kép). Megrendelését „a hívek buzgóságából és a templom téri fák árveréséből”³⁷ befolyt összeg (2202 korona) alapozta

30 VPKL, *Historia Domus*, Örkényi római katolikus plébánia iratai.

31 MÉM MDK, Fotótár, ltsz. 42366N.

32 Sztrizs István: *Az örkényi r kath templom kifestésének terve*. Akvarell. Isaszeg, é. n. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. R 81630.

33 DOMBÓVÁRI Antal: *Rákosliget krónikája 1899–1949. Tanulmányok Budapest Múltjából*, 30. 2002. 240.; DÓKA Klára: *A rákosligeti Magyarok*

Nagyasszonya plébánia. In: *A katolikus Budapest*. Szerk. BEKE Margit. Budapest, Szent István Társulat, 2013. 985.

34 *Rákosmenti Múzeumi Estek*, 10. 2015. 4. sz. 6.

35 Sztrizs István: *Ismeretlen oltár tervrajza*. Színezett tollrajz. Isaszeg, é. n. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. R 83008.

36 DÓKA 2013 (ld. 33. j.). 989.

37 VPKL, *Historia Domus*, Bagi római katolikus plébánia iratai.

meg. Szent Andrást ábrázoló oltárképét Nagy Pál bajor festőművész festette. Az oltár 4800 koronába került; ebből az oltárépítmény értéke 4300, a festményé 500 korona.³⁸ E neobarokk retábulum³⁹ formatipológiai szempontból a dunakeszi és az örkényi oltárok megoldását követi. Sztrizs István hagyatékában két olyan tervvariánst (6. kép) is találunk, amelyek ezt a típust jelenítik meg, ám a felsoroltak közül egyik oltárhoz sem kapcsolhatók teljes biztonsággal.⁴⁰

Végezetül térjünk ki arra a két oltárra, melyeket az eddigi kutatás minden bizonnyal tévesen attribuált Sztrizs Istvánnak. Az utódai nyomán ismert családi beszámoló szerint ő tervezte a *Bakáts téri Assisi Szent Ferenc-plébániatemplom* oltárát, e hipotézis pedig a témával foglalkozó szakirodalom egy részébe⁴¹ is bekerült. A feltételezés azonban bizonyára téves, mivel az 1879. április 24-én felszentelt templom⁴² karszti márványból készült oltárainak és szószékeinek kivitelezésével Szlavec Vencelt bízták meg.⁴³ Emellett a mester részéről a Bakáts téri templomban folytatott tevékenységnek a Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjteményben sincs semmi nyoma.⁴⁴ Ugyanez érvényes a *soroksári római katolikus templomra*, amelynek főoltára kapcsán szintén felmerült a Sztrizs-attribúció.⁴⁵ Ugyanakkor a templom 1905-ben, Drexler Antal adományából megrendelt új neobarokk főoltára Josef Rifesser tiroli oltárépítő szobrász műhelyében készült, majd 1906-ban szállíttatott Soroksárra.⁴⁶ Az Anton Richter festette Mária mennybevétele oltárképet, továbbá a Szentháromság, az Angyali üdvözet és a Vízitáció ábrázolásait, illetve Szent József, Gonzaga Szent Alajos, Szent Péter, Szent Pál és Szent Mihály arkangyal szobrait hordozó tabernákulumot egy képeslap⁴⁷ („Soroksár, r. k. templom főoltára”) színes fényképfelvétele is megörökítette.

Sztrizs István életműve a kései historizmus magyarországi recepciótörténetéhez is fontos adalékul szolgál. Amint azt a legplastikusabban *Tímár Árpád* kutatásai körvonalazták, a historizmus iránt hosszú időn keresztül táplált ellenszenv – amit az utóbbi év-

6. Sztrizs István: Ismeretlen oltár tervrajza

Színezett tollrajz. Isaszeg, é. n.

Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Tervtár, ltsz. R 81713

tizedekben az érdeklődés és a szimpátia váltott fel – azon a szigorúan kritikus magatartáson alapult, amelynek egyik legradikálisabb képviselője Fülep

38 Uo.

39 MÉM MDK, Fotótár, ltsz. 41522N, 74004N; MÉM MDK, Tervtár, Távlati terv, Vizsgálati anyag, Pest megye XII. (Albertirsa–Bénye).

40 Sztrizs István: *Ismeretlen oltár tervrajza. Színezett tollrajz.* Isaszeg, é. n. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. R 81713; Uő: *Ismeretlen oltár tervrajza. Színezett tollrajz.* Isaszeg, é. n. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. R 83006.

41 VARGA 2011 (ld. 4. j.). 162; SÍPOS Éva: *Grassalkovich I. Antal új templomai gödöllői birtokán.* Kézirat. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészettörténeti és Műemléki Tanszék, 2013. 17. 36. j.

42 PROHÁSZKA László: A ferencvárosi Assisi Szent Ferenc-főplébánia. In:

A katolikus Budapest 2013 (ld. 33. j.). 554.

43 BÜKI Barbara: A Bakáts téri Assisi Szent Ferenc-plébániatemplom. *Tanulmányok Budapest Múltjából*, 36. 2012. 151.

44 A gyűjtemény részéről történt adatszolgáltatásért Gönczi Ambrusnak tartozunk köszönettel.

45 SÍPOS 2013 (ld. 41. j.). 24. 65. j.

46 NEMESSÁNYINÉ CSEPREGHY Éva: A soroksári Nagyboldogasszony főplébánia. In: *A katolikus Budapest 2013* (ld. 33. j.). 1138.

47 Szerencs, Zempléni Múzeum, ltsz. 79233.

Lajos volt.⁴⁸ Az olyan felvetések, mint hogy „az építőművészet története a XIX. században megszakadt; [...] a néhány évezredes történet véget ért”,⁴⁹ illetve, hogy „ami jó volt eddig, jó lesz ezután is. Csináljuk csak úgy, ahogy eddig csináltuk. És legfőljebb még a »stílust« kell megbeszélni: román, gótikus, renaissance, barokk vagy rokokó?”,⁵⁰ vélhetően közrejátszottak abban, hogy a historizmus kritikája a szakrális művészetre is kiterjedt. Ennek kapcsán idézünk Gerő László 1954. szeptember 23-án, az isaszegi római katolikus templomról és a feltételelesen Sztrizsnek attribuált oltárról írt helyszíni jelentéséből: „A belsőben újabb szobrok /kereskedelemből/ *újabb értéktelen főoltár-retábulum*, és mellékoltár, valamint művészileg értéktelen Szt. Márton kép⁵¹ /a templom címszentje/. [...] A főoltár

rossz retabuluma és szentségháza helyett új megoldás javasolt, corpus-os nagy feszület, kisebb szentségházzal és gyertyapaddal, a meglévő későbarokk gyertyatartók felhasználásával.”⁵²

A biztosan Sztrizs által tervezett oltárok közül a máriabesnyői, a csépai, az örkényi és a bagi ma is eredeti helyén áll, a többit azonban legkésőbb a 20. század közepéig eltávolították onnan. Historizáló stílusának korabeli megítélése tehát kevésbé kedvezett a mester munkásságának. Kinek sokoldalúsága, többféle stílusban való jártassága, valamint okkal feltételezhető technikai tudása viszont megkérdőjelezhetetlen. Úgy gondoljuk, a jövőbeli tudományos kutatásnak elsősorban ezekre a szempontrendszerekre kell koncentrálnia e témában.

48 TÍMÁR Árpád: Fülep Lajos historizmuskritikája. In: *A romantikus kastély. Tanulmányok Komárik Dénes tiszteletére*. Szerk. Vadas Ferenc. Budapest, Hild–Ybl Alapítvány, 2004. 525.

49 FÜLEP Lajos: *Művészet és világnézet*. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1976. 355. Idézi: TÍMÁR 2004 (ld. 48. j.). 525.

50 FÜLEP Lajos: *Egybegyűjtött írások*, III. Budapest, MTA Művészettörténeti Kutató Intézet, 1998. 57–58. Idézi: TÍMÁR 2004 (ld. 48. j.). 527.

51 T Fáty István: Régi Pécel – új történetek (4.). *ESE Híradó*, 10. 2005. 6. sz. 23. szerint Pécel 1934-ben felszentelt új templomának oltárkép-

pét „a nagy katolikus, dr. Lingauer István csinálta”.

52 MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1954/13. Természetesen ezzel ellentétes példákat is említhetünk. A soproni Szent Jakab-kápolnának az 1960-as években Sedlmayr János által tervezett helyreállítása azokat a figurális és ornamentális falfestményeket védte, amelyeket az 1880-as években id. Storno Ferenc készített a 15–16. századi falfestések helyén. Ehhez lásd *Műemlékvédelem törvényi keretek között*. Szerk. TAMÁSI Judit. Budapest, Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 2001. 19. Kiemelés tőlünk – B. ZS. I.–K. G.